

KANT Z POHLĎADU SÚČASNOSTI

Ľ. BELÁS (ed.): *Kant a súčasnosť*. Filozofický zborník z konferencie konanej v Prešove na Filozofickej fakulte PU 2004, 178 s.

Prakticko-hmotným vyústením medzinárodnej vedeckej konferencie nazvanej *Kant a súčasnosť*, ktorá sa konala 13. – 14. mája 2004 na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, je zborník s rovnomenným názvom. Zborník je prezentáciou príspevkov, ktoré prevažne odznali na spomínanej konferencii. Editorom zborníka je doc. PhDr. Ľubomír Belás, CSc. z katedry filozofie, ktorý viedol kolektív realizujúci celý tento projekt. Unikátnosť zborníka objektívne vyplýva okrem obsahovej zložky i z okolností, ktorými sú nenaplnené očakávania filozofickej verejnosti, že sa pri príležitosti takého významného jubilea, akým je 200 rokov od smrti Kanta, uskutočnenia viacerých konferencií či sympózií venovaných Kantovmu filozofickému odkazu. Zborník akoby vyplňal prázdny priestor v tomto smere.

Súbor prác v zborníku pochádza od viacerých známych, fundovaných odborníkov zo Slovenska i Čiech. Faktom, ktorý povzbudzuje a reprezentuje živosť a aktualitu Kanta vo filozofických bádaniach súčasnosti, sú ako stále nové a zaujímavé pohľady na Kantovu filozofiu, tak aj skutočnosť, že zborník obsahuje tiež výsledky práce „mladšej prešovskej filozofickej generácie“. Kantov filozofický odkaz fascinuje, ako aj nanovo oslovuje, a musíme si pripomenúť, že sa to deje v súčasnosti, v storočí akejsi virtuality, storočí, ktoré odčerpáva ľudí i myšlienky na účely, ktoré často popierajú ľudskú originalitu a autenticitu.

Špecifickosť príspevkov spočíva v ich diferencovanosti vzhľadom na skúmanú tému, ako aj v nóve spočívajúcom v previazanosti na Kanta cez viaceré pozoruhodné dejinno-filozoficko problematické nazerania. Preto by zborník mal zaujať rôznorodo zameraných bádateľov v spektre dejín filozofie i jednotlivých filozofických vied. Príspevky sa dotýkajú takpovediac klasického problematického poľa v skúmaní Kantovej filozofie, ktoré by sme si mohli vytýčiť cez heslá osvietenstvo, historickosť, kritika. To je prezentované štúdiou M. Sobotku *Kant a osvícenství*, ktorý vkladá Kanta do osvietenstva ako systému filozofovania, predstavuje v Kantovi isté odosobnenie od tradične chápaného osvietenstva v dejinách filozofie a Kanta označuje ako pozitívneho filozofa; a rozprava M. Marcelliho *Kantova filozofia: Medzi históriou a apriórnosťou, prirodzenosťou a kritikou*. Okrem problémov, akými sú okrem iného teoretické a praktické aspekty existencie i vyslovenie potreby vrátiť sa k tradičným témam, akou je i deštrukcia metafyziky, sa M. Marcelli vo svojom článku zmieňuje o momente výročia: „Je to zvláštne, pozoruhodné a signifikantné, pretože to vypovedá nielen o Kantovi a jeho filozofickom odkaze, ale aj o nás, čo sa k nemu obraciam, aby sme v tejto recepcii zároveň s názormi na jeho myšlienky vyjadrili reflexiu svojho myslenia a konania, svojich postojov a vízií.“ V tom spočíva súčasnosť v súvislosti s Kantom. Na to sa odvoláva v úvodnom slove zborníka i jeho editor, ktorý v ňom okrem určenia Kantovho statusu v dejinnej a dejinno-filozofickej retrospektíve súčasne charakterizuje jednotlivé bádania sledujúce jasne vymedzené problémy a ciele. Takéto úvodné slovo v spojitosti

s uskutočnením analýzy a reflexie obsahu a odkazu odborných skúmaní, obsiahnutých v zborníku, umožňuje získať základnú orientačnú pozíciu na vnímanie a využitie jednotlivých príspevkov zborníka. Naznačujem význam zborníka z hľadiska posilňovania erudovanosti každého jednotlivca. Preto tu len stručne predstavím obsah príspevkov.

Ďalšie zaujímavé príspevky naznačujú nie príliš frekventované a prezentované v širších filozofických kruhoch, no o to inšpiratívnejšie a podnecujúcejšie problémy, ktoré sú charakterizované komparáciou a prepojením Kanta s filozofmi Peirceom, Diltheyom, Heideggerom. F. Mihina sa prezentuje príspevkom *Peirceova reflexia Kantovho filozofického odkazu*, v ktorom je predstavená špecifická autonómna filozofická pozícia amerického filozofa, ktorá je však poznačená Kantom. Zaujímavo a cielene je však prezentované i prepojenie americkej filozofie s európskou filozofiou. Stať *Kant a Diltheyov projekt kritiky historického rozumu* od O. Sisákovej je pútavým v zmysle analógie tohto projektu s Kantovými kritikami. Autorom štúdie *Kant, Heidegger a koniec metafyziky* je V. Leško, ktorý prichádza s inšpiratívnou tézou o skutočnosti identického vnímania veľkosti či potreby metafyziky u oboch nemeckých filozofov a tiež vnímania jej pozície vo filozofii samej. Príspevok je dobrým zdrojom na vytvorenie profilácie problému metafyziky u Kanta.

Myslím si, že bádania o Kantovom vplyve na filozofickú orientáciu a tvorbu na Slovensku a v Čechách, samozrejme, v jej špecifických problémoch, sú dobrým elementom pre vklad do jasnejšej prezentácie filozofie v týchto krajinách a následného konštruovania obrazotvornosti o nej. J. Zouhar sa vyslovuje *K interpretáciám Kanta v českém myšlení* a jeho snahou je komplexne načrtnúť „Kantov zásah“ do českého myslenia od konca 19. storočia do konca 2. svetovej vojny v piatich konkrétnych vymedzeniach: Masarykova tvorba, idealistický prúd, brnenská právna škola, axiológia, tvorba Jána Patočku. R. Dupkala poukazuje na významné ukotvenie filozofie na evanjelickom kolégiu v Prešove v Kantovej praktickej filozofii s dôrazom na etické aspekty v reflexii Kantovej filozofie. Príspevok s názvom *Ohlas Kantovej praktickej filozofie na evanjelickom kolégiu v Prešove* ukazuje vplyv filozofickej činnosti kolégia na kreovanie filozofického myslenia v rámci celého Slovenska. *Reflexia I. Kanta vo Všeobecnej estetike Jozefa Durdíka* od J. Soškovej je vkladom do zborníka, ktorý predstavuje zaujímavú charakteristiku spisu *Všeobecná estetika*, ktorý má nezastupiteľné miesto vo formovaní vedeckej estetiky v našom geografickom priestore a ktoré je koncipované pod výrazným vplyvom Kanta.

Skúmania venované filozofii dejín, logike, transcendentálnemu subjektu, dejinám, politike, spoločnosti či liberalizmu dokumentujú opäť aktuálnosť týchto tém v náhlade na súčasné spoločenské dianie a často potvrdzujú i svoju nadčasovosť. Ľ. Belás prichádza s *Kantovým modelom filozofie dejín v kontexte celku jeho filozofovania*. Ľ. Belás prezentuje Kantovu filozofiu dejín, v ktorej skúmaní vidí spis *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle* v rovine jej programového dokumentu. Autor predstavuje však aj ďalšie súčasné pohľady na Kantovu filozofiu dejín. E. Andreanský v príspevku *Kant a problém (vyučovania) logiky* predstavuje pre dnešnú, najmä mladú filozofickú generáciu na prvý pohľad problematiku, ktorá nie je v centre prúdu jej filozofického záujmu, ale takáto pozícia je neopodstatnená, prinajmenšom v súvislosti s Kantom, u ktorého, ako píše E. Andreanský, štyridsaťročné prednášanie logiky hovorí za všetko. Odborné bádanie M. Ješiča *Descartes, Kant a transcendentálny subjekt*

odvážne a jasne poukazuje na neopodstatnenosť tvrdení, že Descartes vnáša do európskej filozofie pojem transcendentálneho subjektu, a poukazuje na vývin problému transcendentálna u Kanta a v nemeckej idealistickej filozofii. Autorka odborného článku *Riedelova reflexia Kantových úvah o dejinách* A. Jurková sa dostáva k problému potreby rozlíšenia pojmov história a dejiny, ktoré sa často používajú a vnímajú ako synonymá. V. Fryk v príspevku *N. Machiavelli, I. Kant: Dva pohľady na politiku* tvrdí, že porovnávanie Kanta a Machiavelliho nie je náhodné v súvislosti s určovaním statusu filozofie politiky u oboch filozofov. Napokon práca J. Belása a Ľ. Belása *Kant a liberalizmus* je takpovediac promptnou reakciou na najnovšie trendy vo vývoji a chápaní fungovania západnej spoločnosti a jej politických a ekonomických princípov, a to práve cez Kantove východiská politickej či, lepšie povedané, sociálnej filozofie. Kľúčovými heslami v tomto živom oslovení sú: sloboda, právo, štát atď. Autori reflektujú vo svojich vyjadreniach i súčasné vývojové trendy či teórie sociálnej filozofie, aj samotný problém liberalizmu.

Pripomínam, že Kantove filozofické problémy sú navzájom prepojené a v tomto prepojení nachádzajú svoju opodstatnenosť, ktorá, podporovaná kantovskou dôslednosťou a teoretickou náročnosťou, tak vyvolá u prijímateľa (kritického čitateľa) Kantových myšlienok obraz vážnosti a serióznosti. Som doslovne presvedčený, že cieľom zborníka nie je pridružiť príspevky k témam, ktorých odkaz je zabudnutý a deponovaný v knižnici ako faktografický materiál, neatraktívny pre dnešného človeka, ale že zborník je tu pre zaujatie či vyvolanie záujmu o myšlienkovú sebareflexiu, ako i reflexiu sveta samého.

Kantov filozofický odkaz, reprezentovaný i v tomto zborníku, má svoje opodstatnenie napriek tomu, že hovoríme o 200 rokoch starom odkaze. Túto skutočnosť si môžeme zdôvodniť z viacerých stanovísk, ktoré môžu a majú byť inšpiratívne, nie určujúce. Prvým môže byť autoritatívne, poctivé, fundované, triezve zakotvenie autorov príspevkov v racionálnom, praktickom obzore problémov súčasnej filozofie, ktorých práca sa vyznačuje kritickou poučnosťou, plynúcou zo samotného odkazu Kanta o prístupe k filozofii ako takej. Druhým je fakt, že pre relevantné filozofické myslenia v dejinách čas nie je determinantom ich aktuálnosti či určenia ich potencie ako vedeckých poznatkov. Tretie stanovisko by mohlo reprezentovať vyjadrenie Jürgena Habermasa, súčasného filozofa recipujúceho teoretickú i praktickú Kantovu filozofiu, ktorú reflektuje a transformuje do nových aktuálnych filozofických východísk a úvah. Habermas píše: „*Tradície zostávajú 'živé', pokiaľ sú vytvárané prirodzeným spôsobom alebo s hermeneutickým vedomím.*“ Pritom vysvetľuje, že hermeneutiku vníma ako poučnú interpretáciu a aplikáciu tradícií, ktorá má tú zvláštnosť, že ruší či láme spontánnosť preberanej tradície, a napriek tomu ju na reflexnej úrovni zachováva.

Preto si myslím, že zborník by mal prejsť rukami i širšej filozofickej verejnosti (i študentov). Aj charakter v ňom obsiahnutých príspevkov sa zdá byť „otvorený“ širšiemu filozofickému uvažovaniu v kontexte našej doby a našich životných problémov. Zborník akoby vo svojom obsahu vykresľoval a svojím významom ukazoval Kanta ako nám blízkeho človeka, ako takého človeka, ktorý rieši naše problémy. A ani problém metafyziky by nemal v nás vyvolať rezervovanosť či nechuť konfrontácie santom. Zborník tak môže byť sám osebe inšpiratívny pre ďalšie samostatné uvažovanie. Jeho názov tak nemá predstavovať len problémy, o ktorých sa v súčasnosti v súvislosti

s Kantom píše a hovorí, ale príspevky by mali byť podnetom nášho intelektuálneho rozvoja, progresu osobnosti na úrovni individuality i spoločenskej pôsobnosti, ako aj progresu ľudskej spoločnosti.

Marek Stachoň

Marek Stachoň
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra 1
Fi-De IV. ročník
Prešov
SR

KULTÚRNA GRAMOTNOSŤ ZO SOCIÁLNOPSYCHOLOGICKEJ PERSPEKTÍVY

OLGA ZÁPOTOČNÁ: *Kultúrna gramotnosť v sociálnopsychologických súvislostiach*. Bratislava, Album 2004, 121 s.

Postmoderná kultúra priniesla zmeny, ktoré si vyžadujú nevyhnutné posuny v chápaní gramotnosti na poli teórie i edukačnej praxe. Hovorí sa predovšetkým o rozširovaní gramotnosti ako pojmu, o zdôrazňovaní jej funkčnosti v sociálnom a kultúrnom kontexte či pribúdanie a znásobovanie oblastí a sfér fungovania gramotnosti súčasného človeka. Jednou z najvýznamnejších sa koncom minulého storočia stala oblasť využívania počítačov a výrazy ako "počítačová" alebo "informačná" gramotnosť sa veľmi rýchlo stali najfrekventovanejšie používanými adjektívami gramotnosti. S postupujúcou komputerizáciou pribudli aj mnohé ďalšie, napr. "technologická", "internetová", "elektronická", "multimediálna", hovorí sa aj o "civilizačnej", "novej" alebo "druhej" gramotnosti, či dokonca "post-gramotnosti". Nápor informácií kladie nároky na myšlienkové spracovanie informácií, čo si vyžaduje nové zručnosti a spôsobilosti, ťažisko sa presúva na úplne iné stratégie a myšlienkové operácie, čo kladie nároky na rozvoj kritického myslenia, schopnosť prísnejšie zhodnocovať zdroje informácií. Okrem zvyšujúceho sa množstva informácií dochádza i k zmenám ich kvality; v rámci nových médií a hypermédií sa produkujú informácie nového charakteru, nielen textové, ale aj intertextové a hypertextové, prepojené na iné texty, internetové stránky a multimédiá, zahŕňajúce aj zvukové grafické a vizuálne podnety. Zmeny, ktoré prinášajú nové žánre, majú charakter posunu od lingvistických materiálov k semiotickým a polysémickým; texty zároveň zahŕňajú nové jazykové formy, novú gramatiku, popri lingvistických aj extralingvistické informácie, vyžadujú metajazyk, ktorý ďaleko presahuje hranice tradičných praktík čítania a písania. Teória gramotnosti – koncept toho, čo znamená "byť gramotný" – si vo veku informačných technológií vyžaduje ďalšiu analýzu a rekonštrukciu. Namiesto úzkeho disciplinárneho prístupu sa zdôrazňuje potreba transdisciplinárneho prístupu ku skúmaniu gramotnosti ako komplexného, mnohorozmerného, mnohoúrovňového a multidimenzionálneho spoločenského fenoménu.